
СПЕЦІАЛЬНІ ТА ДОПОМІЖНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК 94 (477): 94 (478)

**Ігор Возний
(Чернівці)**

КЕРАМІКА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIII-XVII ст. ІЗ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ СІРЕТО-ДНІСТРОВСЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХЕОЛОГІЧНИХ РОЗВІДОК

У статті характеризується кераміка другої половини XIII – XVII ст., виявлена під час археологічних обстежень відкритих поселень на території Сірето-Дністровського межиріччя. Подана її типологія, характерні риси виготовлення та орнаменталізації. У зазначений час була поширена кераміка двох типів: ліпна і гончарна, яка за своїми параметрами поділяється на кілька типів і варіантів, які знаходять широкі аналогії на інших територіях середньовічної України.

Ключові слова: горщик, орнаменталізація, вінчик, шийка, тип, хронологія, кореляція керамічних комплексів, ліпний посуд.

Кераміка є найважливішою категорією археологічних джерел, які дозволяють без особливих погрешностей порівняти між собою як різні терени, так і різні епохи¹. За рівнем гончарного виробництва Галицько-Волинська Русь належить до найбільш розвинених областей у слов'янському суспільстві².

Форми глиняного посуду, його орнаменталізація і техніка виготовлення в процесі розвитку господарської діяльності постійно змінювалися. Найбільше змін у різні хронологічні періоди зазнавала верхня частина посуду – величина і ступінь вигину шийки, форма вінчика. За формою цих верхніх частин посуду виділяють його типи, підтипи і варіанти, які складають основу кореляції керамічних комплексів³. Тому хронологічна класифікація сільських поселень повністю залежить від можливостей керамічної класифікації.

Типологія та хронологія кераміки XIII-XVII ст. розроблена й охарактеризована у працях археологів. Кореляція керамічних комплексів з урахуванням їхнього місця у стратиграфічній колонці дозволила визначити певні закономірності одночасного побутування окремих типів, підтипів і варіантів посуду. Простежено поступове “відмирання” окремих типів посуду і послідовну появу нових.

Дослідження на теренах України засвідчують, що хронологічні відмінності давньоруської кераміки в цілому для Південно-Західної Русі були однаковими. При цьому найбільш характерною класифікаційною ознакою є форма верхнього краю посуду – вінця. На відміну від решти частин посуду,

які виконували чисто утилітарні функції і мали порівняно більш постійні ознаки, вінця формувалися гончарями по-різному в різні хронологічні періоди давньоруської історії⁴.

Монголо-татарська навала негативно вплинула на розвиток гончарного ремесла і, відповідно, на його продукцію. Багато гончарних центрів припинило своє існування. Матеріали розкопок городищ Зелена Липа, Карапчів, Цецино у поєднанні з підйомним матеріалом з відкритих поселень Пуста Чорнівка, Каплівка, Карапчів, Лашківка, Молодія тощо дають можливість поділити кераміку другої половини XIII – XIV ст. на два види: ліпну та гончарну.

У другій половині XIII ст. з'являється ліпний посуд, виготовлений у домашніх умовах і підправлений на примітивному гончарному крузі (тип 1) (рис. 1, 22-26; 2, 1, 2). Він представлений переважно горщиками та мисками-сковорідками. Ліпні неорнаментовані горщики виготовлені з глини, до якої додавали пісок і шамот. Вони характеризуються товстими стінками з нерівною поверхнею темно-сірого або темно-коричневого кольорів. Плічка невиразні, вінця короткі, майже прямі чи незначно відхилені назовні і, як правило, по краю потоншені. Випал горщиків нерівномірний. До середини XIV ст. їх повністю витіснив гончарний посуд. Ліпні горщики другої половини XIII ст. відомі серед матеріалів поселення Зелена Липа⁵. Подібні форми посуду відкриті на хуторі Половецькому та в Сокильцях⁶.

До другого типу належать гончарні горщики у яких вінчик оформлений простим заокругленням або косо зрізаний і не виділений відносно шийки. Інколи такі вінця по краю потоншені. Остання плавна вигнута (рис. 1, 27-30; 2, 3-5, 8). Вінця таких горщиків інколи по верхньому краю прикрашені косими насічками, а на плічках – одно чи багаторядними хвилястими лініями, як це видно на кераміці з поселень Рашків та Гореча⁷. Інколи трапляється орнамент у вигляді горизонтальних ліній. Відомі вони також на поселеннях Замостя, Карапчів, Глибока, Старий Вовчинець. Час побутування такої кераміки різними науковцями визначається неоднаково. Так, Б. О. Тимошук (тип 2) на теренах Сірето-Дністровського межиріччя, С. В. Терський (тип VI) за матеріалами Луцька та В. О. Петрашенко (тип 18), О. В. Овсянніков за хронологією старожитностей Пскова відносять її до кінця XIII – середини XIV ст.⁸ Аналогічно датує її В. Спіней за археологічними матеріалами з Румунії⁹. Досить широко кінцем XIII – XV ст. датують таку кераміку дослідники літописного Іскоростеня¹⁰. Кінцем XIV – початком XV ст. датують С. В. Пивоваров та М. П. Кучера (тип 2), шарами Нижнього замку Вільнюса¹¹. Цей тип кераміки добре відомий на

інших теренах Давньоруської держави. Зокрема, він виділений серед матеріалів середньовічного поселення Сокільці, біля хут. Половецький, у Пердкарпатті, Надпоріжжі, Іскоростені¹².

Третій тип складають горщики, у яких відхилені або прямі, злегка загнуті до середини, вінця (рис. 1, 31-33; 2, 9). Відносно попередніх видів ці горщики мають краший випал, але в тісті присутні значні домішки крупнозернистого піску. По плічках вони прикрашені суцільними смугами прямих горизонтальних або хвилястих ліній. Горщики третього типу відомі з археологічних відкритого поселення Гореча тощо¹³. Подібна кераміка другої половини XIII – XIV ст. відкрита на Комарівському поселенні, Ржищеві, Бортничах, Луцьку тощо¹⁴.

У середині XIV ст. із застосуванням швидко ротаційного гончарного круга значно розширилися можливості моделювання: збільшення площі зовнішнього манжета дало змогу урізноманітнити оздоблення¹⁵. На поселеннях виявлені фрагменти кераміки, яка нагадує давньоруську XII – першої половини XIII ст., але в період післямонгольського завоювання горщики більш опуклобокі, з короткою, частіше циліндричною шийкою і слабо профільованим вінчиком. Науковці виділяють таку характерну особливість останніх, як потовщення краю у вигляді масивного валика різноманітної конфігурації. Верхній край їх може бути заокруглений (тип 4а) (рис. 1, 34-36). З внутрішнього боку вони профільовані виїмкою для накривки. Шийка вигнута і плавно переходить у плечико. Виготовлені вони з тіста з додаванням крупнозернистого піску, випал добрий. Черепки на зламі одношарові.

Подібні до попередніх горщики типу 4б (рис. 1, 37). У них слабо відігнутий назовні вінець сплюснений зверху, завдяки чому край посудини горизонтально зрізаний, а на внутрішній поверхні утворюється бортик-виїмка для накривки. Шийка виражена добре, вигнута і плавно переходить у плечико. Виготовлені вони з тіста з додаванням крупнозернистого піску, випал добрий. Черепки на зламі одношарові. Вінчики 4 типу широко представлені на відкритих поселеннях Сірето-Дністровського межиріччя. Вони відомі в Зеленій Липі, Пустій Чорнівці, Щербинцях, Їжівцях, Луковиці, Клішківцях, Перстенцях, Старих Бросківцях, Великому Кучурові, Чагрі, Годинівці, Молодії тощо. Аналогічні горщики широко представлені на південно-руських територіях (Тип II, підтип 2Б, В за Беляєвою С. О.). Вони відомі на хуторі Половецькому, Озаричах, Києві, Комарівці, Луцьку, Володимирі, Лтаві, де датуються другою половиною XIII ст.¹⁶ Окремі варіанти цього типу знаходять аналогії на Водянському городищі (тип VII за М. Д. Полубояриною), у Болгарі, де датуються серединою XIII – першою половиною XIV ст.¹⁷ У Кам'янці-Подільському вони зустрічаються в шарах XIV – XV ст.¹⁸ Аналогічно датує вінчики цього типу В. Спіней¹⁹.

У післямонгольський період орнаментация горщиків значно простіша ніж це було в попередній період. В основному узор зосереджується на

рівні плечика і в більшості складається з прямих і хвилястих врізаних ліній. У горщиках ранньої фази другої половини XIII – XIV ст. інколи прикрашалися ще й вінчики. Так, на поселенні Гореча по вінцю йде зигзагоподібна лінія (табл. 1, 1)²⁰. У Рашкові, Горечі горщики прикрашені по вінцю косими насічками, а по плечику однією – трьома хвилястими врізаними лініями (табл. 1, 2-3)²¹. Далі йде група орнаменту, яка складається з набору смуг горизонтального рифлення по плечику (Гореча) (табл. 1, 7). Останню групу складають фрагменти, прикрашені по плечику трьома рядами штампованих наколів (Греча) (табл. 1, 9), та трикутників (Гореча) (табл. 1, 10)²².

Окрім кухонних горщиків, на поселеннях другої половини XIII – XIV ст. зустрінуті й інші види керамічного посуду. Серед нього є глечики (Гореча) (рис. 2, 18), миски (Гореча, Мартинівка) (рис. 2, 19-21), накривки (Клішківці) (рис. 2, 22).

На відкритих поселеннях знайдена кераміка й пізнішого часу XV – XVIII ст., яка дає можливість хронологічно уточнити час їх побутування, а в окремих випадках по-новому визначити період існування цих поселень. Як уже відзначалося, співробітники Буковинського центру археологічних досліджень при складанні анованих списків датували ці поселення періодом другої половини XIII – XIV ст. Під час обстежень автором території Сірето-Дністровського межиріччя така хронологія стосовно окремих поселень не підтвердилася. Виявлений на них матеріал свідчить про інше. Тому, на нашу думку, є необхідність розглянути керамічний матеріал, здобутий під час археологічних розвідок.

У XV ст. виразним стає вплив центральноєвропейських традицій на гончарне виробництво досліджуваної території, як і західноукраїнських земель в цілому. Це простежується на прикладі поширення в оформленні на посуді псевдоманжетів та канелюрів, врізаного штампованого орнаменту на валику та корпусі горщиків²³.

На поселеннях виявлені фрагменти кераміки, виготовленої з добре відмученої глини з додаванням дрібнозернистого піску. Випал добрий, черепки на зламі одношарові. Стінки тонкі товщиною 0,3-0,5 см. Вінчики таких горщиків відхилені назовні під кутом 45° і мають вигляд трикутного в перерізі потовщення (рис. 3, 1-10; фото 2). У цей час на денцях з'являється потовщений піддон-підставка. Виявлені вони на поселеннях Керстенці, Новоселиця, Данківці тощо. Аналогічний посуд широко представлений в культурних шарах XVI ст. у Кам'янці-Подільському²⁴.

До наступної хронологічної групи XVII – XVIII ст. входять фрагменти горщиків, сформованих на швидкому ротаційному крузі, з тіста з додаванням дрібнозернистого піску. Стінки тонкі, сірого та темно-сірого кольору, відзначаються якісним випалом (рис. 3, 11-43; фото 2). Вінця таких посудин мають різноманітне оформлення. Серед них трапляються відігнутий назовні багатоступінчастий манжет-карниз (Погорілівка, Бояни, Хлівище,

Витилівка, Топорівці тощо); відігнутий назовні вінець з потоншенням на кінці (Хлівище, Коровія, Іванківці, Колінківці); вертикальні або загнуті до середини високі вінця (Погорілівка, Маршинці, Данківці, Динівці).

Більшість з посудин мають характерний різкий злам від шийки до вінця, який утворює своєрідне ребро на внутрішній поверхні посудини.

Деякі горщики мають темне спеціальне задимлення, по якому пролощений орнамент у вигляді вертикальних, горизонтальних чи перехрещених ліній по лицевій та внутрішній сторонах стінок. Досить багате орнаментування, особливо горщиків з манжетом-карнизом. Вони прикрашені по шийці, плечуку і стінках рельєфними орнаментами, створеними за допомогою зубчатих коліщаток, широким валиком з вирізьбленим на ньому орнаментом, штампованим орнаментом у вигляді рядів наколів, зигзагоподібних та горизонтальних прямих врізаних ліній тощо. Окремі екземпляри мають природне забарвлення світло-жовтого чи світло-кремове відтінку. У XVI ст. по кераміці почали малювати орнамент червоною або темно-коричневою фарбою, рудою глиною за допомогою пензля. Трапляються горщики, покриті з внутрішнього боку зеленою свинцевою поливою. На денцях продовжує існувати піддон-підставка. Аналогічні горщики добре відомі при дослідженнях середньовічних пам'яток Києва, Суботова, Кам'янець-Подільського, Чигирин, Коростеня тощо²⁵.

Продовжують побутувати в цей період й глечики з ручками. виготовлені вони з тієї ж глиняної маси, що й горщики. Вінця, як правило, вертикальні, від яких убік відходять одна або дві розташовані по боках овальних або плоско-випуклих ручки.

На поселеннях засвідчені й миски, виготовлені з добре відмученої глини з додаванням дрібнозернистого піску доброго випалу. Одна з них ребриста зі стінками, які розширюються від дна. Аналогічна миска досліджена в шарах XVI – початку XVIII ст. літописного Іскоростеня²⁶.

Окрему групу керамічних виробів цього періоду становлять кахлі. Більшість виявлених фрагментів належать до типу коробчастих (рис. 3, 40-42; фото 2, 57-60). Причому тут могло існувати саме виробництво, оскільки трапляються браковані вироби та кахлі, не покриті поливою. Прикрашені вони геометричним орнаментом. Очевидно, такі кахлі належать до ранньої фази їх побутування на Правобережній Україні, де датуються кінцем XVI – першою половиною XVII ст.²⁷ У Луцьку кахельне виробництво налагодилося ще у XIV ст.²⁸

Отже, як видно, традиції розвитку керамічного виробництва на теренах Сірето-Дністровського межиріччя сягають своїм корінням у попередній слов'янський час. Аналіз кераміки з відкритих сільських поселень показує, що ні за якістю, ні за формами вона не відрізнялася від міської. Сільські гончарі були повністю залучені до формування давньоруського ринку, а їх продукція була цілком конкурентоспроможною.

¹ Бобринский А. А. Гончарство Восточной Европы. – М.: Наука, 1978. – С. 3.

² Археология Прикарпатья, Вольны и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды). – К.: Наук. думка, 1990. – С. 92.

³ Тимошук Б. А. Восточнославянская община VI – X вв. н. э. – М.: Наука, 1990. – С. 62.

⁴ Древнерусские поселения Среднего Поднепровья (археологическая карта). – К.: Наук. думка, 1984. – С. 9.

⁵ Тимошук Б. О. Давньоруська Буковина (X – перша половина XIV ст.). – К.: Наук. думка, 1982. – Рис. 61, 1.

⁶ Кучера М. П. Про одну групу середньовічної кераміки на території УРСР // Слов'яно-руські старожитності. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 175-176. – Рис. 1, 1-4, 6; 2, 3, 5.

⁷ Тимошук Б. О. Назв. праця. – С. 33. – Рис. 18, 1, 2, 4.

⁸ Тимошук Б. О. Назв. праця. – С. 86-99; Петрашенко В. А. Древнерусское село (по материалам поселений у с. Григоровка). – К., 2005. – С. 62; Терський С. В. Лучеськ X – XV ст. – Львів: Вид-во Національного ун-ту “Львівська політехніка”, 2006. – Рис. 116; Овсянников О. В., Царькова Л. А. Охранные раскопки на территории Застенья и Окольного города в 1973-1974 гг. // Археологическое изучение Пскова. – М.: Наука, 1983. – С. 130. – Рис. 4, 8, 9.

⁹ Spinei V. Moldova în secolele XI-XIV. – Chişinău: Universitatis, 1994. – P. 468. – Fig. 34.

¹⁰ Звіздецький Б. А., Петраускас А. В., Польгуй В. І. Нові дослідження стародавнього Іскоростеня // Стародавній Іскоростень і слов'янські гради VIII – X ст. – К.: Корвін Пресс, 2004. – С. 60. – Рис. 7, 7.

¹¹ Кучера М. П. Назв. праця. – С. 178; Пивоваров С. В. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра (XI – перша половина XIII ст.). – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – Рис. 2, II; Vilniaus Ūmetinės pilies rūmai (1994-1995 metų tyrimai). – Vilnius, 1999. – P. 70. – Pav. 96-106.

¹² Беляева С. А. Южнорусские земли во второй половине XIII – XIV вв. (по материалам археологических исследований) – К.: Наук. думка, 1982. – С. 67; Кучера М. П. Назв. праця. – С. 174-181. – Рис. 1, 5, 7, 8; Ратич О. О. Древньоруські матеріали з розкопок 1955-1956 рр. на Замковій горі у Львові // МДАПВ. – 1961. – Вип. 3. – С. 116-117. – Рис. 1, 16, 24, 25; Брайчевська А. Т. Древньоруські пам'ятки Дніпровського Надпоріжжя // АП УРСР. – 1962. – Т. 12. – С. 155-181; Звіздецький Б. А., Петраускас А. В., Польгуй В. І. Назв. праця. – С. 65.

¹³ Тимошук Б. О. Назв. праця. – С. 31-32. – Рис. 18, 3, 6, 9; 54, 4.

¹⁴ Беляева С. А. Назв. праця. – Рис. 24, 1, 3; Кучера М. П. Назв. праця. – С. 175 – Рис. 1, 3; 3, 4-6; Терський С. В. Назв. праця. – Рис. 116, VI; Звіздецький Б. А., Петраускас А. В., Польгуй В. І. Назв. праця. – С. 60. – Рис. 7, 3, 6.

¹⁵ Гупало В. Д. Трансформація древнерусских традицій моделювання кераміки во II пол. XII – XV вв. // Gamcarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od średniowiecza do czasów współczesnych: Materiały z konferencji (Rzeszów, 21-23. IX 1993). – Rzeszów, 1994. – S. 185-190.

¹⁶ Терський С. В. Назв. праця. – Рис. 116, IV; він же. Археологія доби Галицько-Волинської держави. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – С. 61 – Рис. 11; Беляева С. А. Назв. праця. – С. 67; Кучера М. П. Назв. праця. – С. 181. – Рис. 5, 2-9; Беляева С. О., Кубишев А. І. Поселення Дніпровського Лівобережжя X – XV ст. – К.: Наук. думка, 1995. – С. 47; Мироненко К. Господарське приміщення XIII – XIV ст. на посаді літописної Лтави // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький,

2003. – Вип. 14. – С. 132. – Рис. 2, 9, 10.

¹⁷ Полубояринова М. Д. Русские люди в Золотой Орде. – М.: Наука, 1978. – С. 93; Хлебникова Т. В. Древнерусское поселение в Болгарах // КСИИМК. – 1956. – Вып. 62. – Рис. 51.

¹⁸ Пламеницька Є. М. Про час заснування Кам'янець-Подільського замку-фортеці // Слов'яно-руські старожитності. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 132. – Рис. 6, 22-24.

¹⁹ Spinei V. Bucovina în mileniul întunecat // Spațiul nord-est Carpatic în mileniul întunecat. – Iași: Editura universității "Alexandru Ioan Cuza", 1997. – P. 156. – Fig. 13, 3-5, 9.

²⁰ Тимошук Б. О. Назв. праця. – Рис. 18, 4.

²¹ Там само. – Рис. 18, 1-2.

²² Там само. – Рис. 18, 3, 5.

²³ Терський С. В. Лучеськ. – С. 141. – Рис. 123.

²⁴ Пламеницька Є. М. Назв. праця. – С. 132. – Рис. 6, 25-28.

²⁵ Звіздецький Б. А., Петраускас А. В., Польгуй В. І. Назв. праця. – С. 65. – Рис. 7, 11-16; Івакін Г. Ю. Історичний розвиток Києва XIII – середини XVI ст. – К.: Наук. думка, 1996. – 272 с; Козубовський Г. А., Івакін Г. Ю., Чекановський А. А. Дослідження урочищ Гончарі та Кожум'яки у 1987-1989 рр. // Стародавній Київ (археологічні дослідження 1984-1989 рр.). – К.: Наук. думка, 1991. – С. 238-270; Пламеницька Є. М. Назв. праця. – С. 132. – Рис. 6, 29-32.

²⁶ Звіздецький Б. А., Петраускас А. В., Польгуй В. І. Назв. праця. – С. 60. – Рис. 7, 10.

²⁷ Виногородська Л. І. До історії розвитку кахлярства в Україні у XIV – XVII ст. // Історія Русі-України (історико-археологічний збірник). – К.: Наук. думка, 1998. – С. 265-272; Лашук Ю. П. Нові дані про кераміку XIV – XVI ст. (за матеріалами знахідок на Верхньому Подністров'ї та Волині) // Середні віки на Україні. – К.: Наук. думка, 1971. – Вип. 1. – С. 200-203; Звіздецький Б. А., Петраускас А. В., Польгуй В. І. Назв. праця. – С. 65; Пламеницька Є. М. Назв. праця. – С. 133. – Рис. 7, 1-4.

²⁸ Терський С. В. Назв. праця. – С. 151. – Рис. 123; Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII – XVIII ст.). – К.: Либідь, 1992. – С. 51.

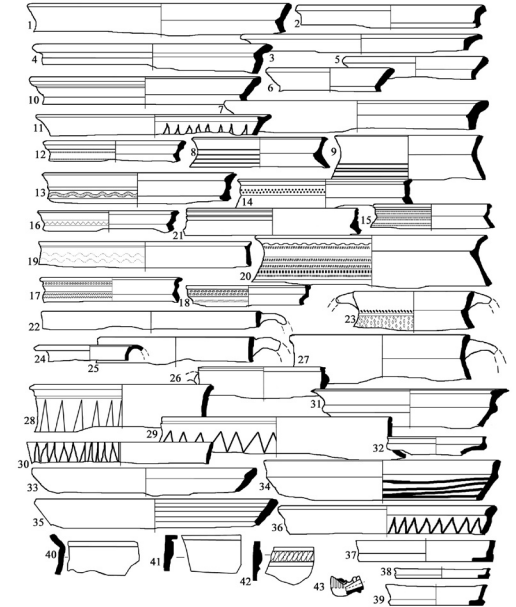
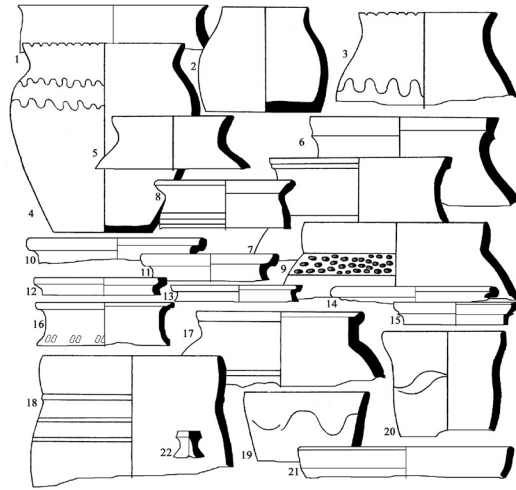
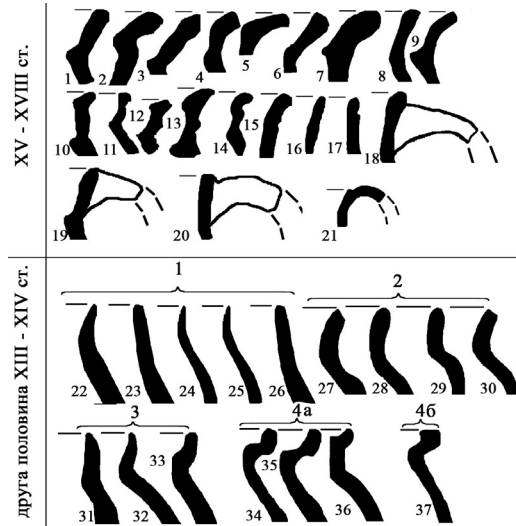
Рис. 1. Основні типи кераміки другої половини XIII-XIV ст.

Рис. 2. Прорисовка кераміки другої половини XIII-XIV ст.

Фото 1. Горщик другої половини XIII-XIV ст. з поселення Пуста Чорнівка

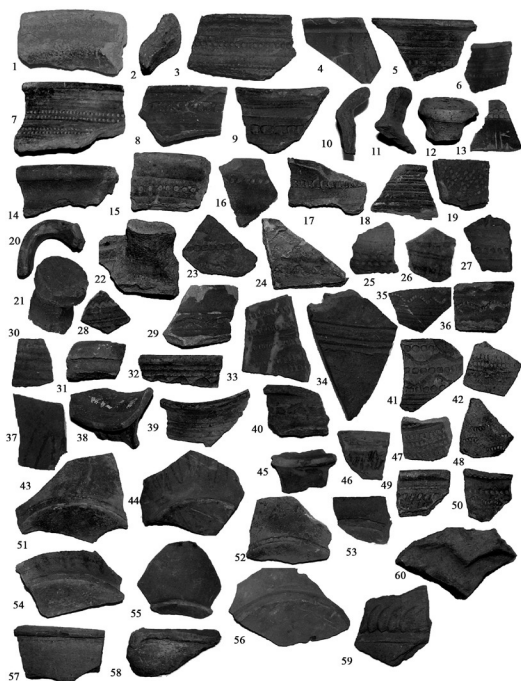
Рис. 3. Основні типи кераміки другої половини XV-XVII ст.

Фото 2. Фрагменти горщиків XV-XVII ст.

друга половина XIII - XIV ст.

вінчик	1	2	3	4	5	6	7	8
шия								
плечико								
стілка								
вінчик	9	10	11	12	13	14	15	16
шия								
плечико								
стілка								

*Игорь Возный
(Черновцы)*

КЕРАМИКА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIII – XVII ВВ. ИЗ СЕЛЬСКИХ ПОСЕЛЕНИЙ СИРЕТ-ДНЕСТРОВСКОГО МЕЖДУРЕЧЬЯ ПО МАТЕРИАЛАМ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

В статье подается характеристика керамики второй половины XIII - XVII вв., выявленной во время археологических исследований открытых поселений на территории Сирет-Днестровского междуречья. Представлена ее типология, характерные черты изготовления и орнаментации. В указанное время была распространена керамика двух типов: лепная и гончарная, по своим параметрам делившаяся на несколько типов и вариантов, которые находят широкие аналогии на других территориях средневековой Украины.

Ключевые слова: горшок, орнаментация, венчик, шейка, тип, хронология, корреляция керамических комплексов, лепная посуда.

*Ihor Vozny
(Chernivtsi)*

THE CERAMICS OF THE SECOND PART OF 13TH – 17TH CENTURY FROM THE VILLAGES AT SIRET AND DNISTER INTERFLUVE ON THE BASE OF ARCHEOLOGICAL EXPLORATION

The article includes characteristic of the ceramics of the second part of 13th – 17th century, which have been discovered during archaeological surveys of settlements at the Siret-Dniester interfluve. There were submitted its typology, main characteristics of production and ornamentation. During the designated period there were two types of widespread ceramics: molding and pottery. They were divided into several types by their parameters. Analogical types also were found at the other areas of medieval Ukraine.

Key words: pot, ornamentation, whisk, neck type, chronology, correlation of ceramic complexes, molding utensils.

УДК 94(477)

*Дарія Фесенко
(Львів)*

РОЗПИСИ МОНАСТИРСЬКОЇ ЦЕРКВИ РІЗДВА БОГОРОДИЦІ В ГОРЕЧЕ (ЧЕРНІВЦІ)

У статті висвітлені основні стилістичні особливості та іконографія стінопису цієї чернівецької церкви. Шляхом аналізу зображених сцен, тематичних мотивів монументального малярства визначена провідна ідея – справедливого Божого суду над усім людством.

Ключові слова: іконографія, стінопис, церква Різдва Богородиці, монументальне малярство.

До уваги науковців, зокрема буковинських, досить часто потрапляє пам'ятка архітектури XVIII ст. – церква Різдва Богородиці чоловічого православного монастиря в Горечі в Чернівцях. Святина цікава тим, що поєднала у своїй архітектурі риси українського та молдавського бароко, а також своєю легендарною історією¹. Дослідники відзначають, що стіни церкви оздоблені майстерним малярством, виконаним у XVIII ст. невідомим мистцем, однак ніхто досі не присвятив цій тематиці окремого опрацювання. Тому особливу увагу в цьому дослідженні варто надати саме стилістиці та іконографії розписів храму, що мають мистецьку та віронавчальну цінність.

Одним з перших про стінопис пам'ятки згадує австрійський дослідник Ф. А. Вікенгаузер у 1880 р. у докладній історичній розвідці про обитель в контексті історії Чернівців². Він наводить фрески “Страшний Суд” на західній стіні нави, де зображені небо і пекло в світлі монастирських уявлень; “Народження Марії”, “Св. Георгій”, “Дванадцять апостолів” у горішній частині храму. Вгорі існувала каплиця Святої Варвари з мурованим вітарем, однак станом на 1785 р. жодних зображень у ній не було³. Вчений, хоча і зазначає, що інтер'єр храму справляє краще враження, ніж його зовнішній вигляд, однак стверджує, що на особливу мистецьку цінність пам'ятки претендувати не може⁴. Вважаємо, що його думка дуже відносна, адже окремі композиції стінопису виконані на досить високому художньому рівні. З архівних джерел, наприклад, відомо, що до храму ставились з повагою і вже у 1912 р. Крайове управління охорони історичних пам'яток заборонило проводити у церкві самовільні реставраційні роботи⁵.

П. М. Жолтовський у своїй монографії “Монументальний живопис на Україні XVII-XVIII ст.” висловлює думку, що стінопис церкви в Горечі – єдиний збережений тогочасний розпис у мурованих спорудах на території Буковини⁶, що, безумовно, свідчить про його цінність. Крім того, “це добре виконаний живопис у виразних стильових прийомах рококо”⁷. Проте вчений чомусь вважав, що продуманої системи розписи не мають. Ми спробуємо довести, що це не так, і стінопис має провідну